

Vrouwen worden (weer) steeds criminelier

Vrouwen minder crimineel dan mannen? Was het maar waar. Vroeger waren vrouwen beduidend criminelier dan nu. En het aantal vrouwen dat dader wordt stijgt opnieuw.

RIEN VAN DEN BERG BEELD ND

Van alle geregistreerde misdaden in de twintigste eeuw werd slechts tien procent gepleegd door een vrouw. Je zou zeggen dat dit onomstotelijk bewijst dat de vrouw minder geneigd is tot het plegen van misdaden dan de man.

Maar de werkelijkheid is verontrustender, stelt prof. dr. Manon van der Heijden, die deze week een boek liet verschijnen onder de titel *Misdadige vrouwen, criminaliteit en rechtspraak in Holland, 1600-1800*.

Van der Heijden betwist de cijfers over de twintigste eeuw niet, maar ze legt er andere getallen naast. In de zeventiende en achttiende eeuw was het aantal vrouwelijke daders in de rechtbankverlagen beduidend hoger: in Rotterdam tegen de veertig procent, in Amsterdam zelfs de helft. In een uitzonderlijk jaar – 1725 – waren in Rotterdam vrouwen zelfs verantwoordelijk voor 80 procent van de veroordeelde delicten.

Veel wetenschappers laten zich misleiden door de cijfers uit de twintigste eeuw, zegt Van der Heijden. Ze stellen de verkeerde vraag: waarom zijn vrouwen minder crimineel dan mannen? En ze vinden dus ook verkeerde antwoorden. Hersenprofessor Dick Swaab bijvoorbeeld, van *Wij zijn ons brein*, trekt de geruststellende conclusie dat de hersenen van vrouwen echt anders in elkaar zitten dan die van mannen, waardoor ze minder geneigd zijn om van de boom van het kwaad te eten.

Sommige wetenschappers stellen zelfs de vraag nauwelijks. Onlangs verscheen ook het boek *Profiling* van dr. Danièle Zucker, een Belgische specialiste op het gebied van de werking van het criminele brein. In haar boek, waarin ze strooit met verschrikkelijke voorbeelden en heldere inzichten, komen nauwelijks vrouwelijke daders voor. En als er wel een keer een vrouw de dader is (Marianne, een vrouw van in de vijftig die haar kleinkinderen seksueel misbruikt), dan is er een

stief-opa in het spel (Philippe) die Marianne aanzet tot het kwaad.

Van der Heijden beschrijft hoe rechters wel eens geneigd zijn vrouwen milder te behandelen, maar dat doet profiler Zucker in elk geval niet.

Goed, Marianne was verwaarloosd door haar vader. Goed, Philippe zoog haar mee in zijn perverse seksuele fantasieën, maar Marianne 'regelde' willens en wetens haar eigen kleinkinderen voor zijn én haar eigen gerief. Zucker: 'We mogen niet uit het oog verliezen dat Marianne ook de bron was om aan kleine kinderen te raken'.

Zucker keert zich tegen de rechterlijke uitspraak, waarin Marianne inderdaad soepeler behandeld werd (huisarrest met enkelband) dan Philippe (celstraf), en toch schemert ook in haar regels door dat zij Philippe beschouwt als de kwade genius. De vrouwelijke dader – hoezeer ook volgens Zucker strafwaardig voor haar daden – is voor een deel ook slachtoffer van de misdadige mannen in haar leven.

Kortom: niet alleen wij, maar ook de deskundigen zijn geneigd bij het denken over misdaden al snel de koppeling te maken met mannen. Dader rijmt op vader. Maar daar maken we een gevaarlijke fout.

Van der Heijden is geschiedkundige, maar haar boek heeft een scherp randje van actuele cijfers. In de laatste decennia stijgt het aantal vrouwen dat misdaden begaat. Niet spectaculair, maar wel onrustbarend. De afgelopen eeuw was inderdaad tien procent van het aantal strafrechtelijk vervolgd vrouwen, maar sinds 1996 stijgt dat percentage, naar 15,5 procent in 2005. En dan gaat het over volwassen vrouwen (van 18 tot 80), maar daaronder zit een generatie in opkomst: van alle verdachte minderjarigen (12-17 jaar) was in 2005 bijna 19 procent vrouw.

Is er een verband tussen de periode 1600-1800 en onze tijd? Zo ja, zijn we dan onderweg naar

opnieuw een volwaardige vrouwelijke deelname in het criminele bedrijf? En hoe verklaar je dat dan?

Van der Heijden is niet de eerste die deze vraag stelt. Al in 1894 stelde C. Loosjes de eerste Nederlandse theorie over vrouwencriminaliteit op. Hij voerde het verschil in criminaliteit niet terug op erfelijke of biologische oorzaken (dat had in die tijd wel gekund, de Italiaanse criminoloog Cesare Lombroso had al naam gemaakt met zijn theorie dat criminaliteit 'in de genen' zat). Loosjes voerde het verschil terug op sociale oorzaken. Vrouwen bestierden doorgaans hun gezin, en dan heb je minder aanleiding en minder gelegenheid tot het plegen van misdaden.

Loosjes zat er niet ver naast. In de jaren negentig veroorzaakte de Amerikaanse criminoloog Malcolm Feeley verontwaardiging onder wetenschappers, doordat hij een verband durfde te leggen tussen vrouwencriminaliteit en het loslaten van het kostwinnersmodel. Door de Industriële Revolutie ontstond er in de negentiende eeuw gaandeweg een scheiding tussen werk en thuis, die goeddeels ging samenvallen met een scheiding tussen man en vrouw. De vrouw was actief in de private wereld, de man in de publieke. De vrouwenemancipatie leidt tot hernieuwde vrouwelijke activiteit in de publieke wereld, en dat blijft niet zonder gevolgen. Als een vrouw iets

strafbaars begaat met een dynamiek in haar eigen kleine kring, zal de officier van justitie dat minder serieus nemen dan wanneer ze misdaden begaat die de publieke samenleving raken. Plat gezegd: als een vrouw haar kind of haar man slaat, is dat rot voor het kind of de man. Als een vrouw een collega of haar baas slaat, ontwricht dat een bedrijf en schept dat een precedent voor andere vrouwen in andere bedrijven. Met andere woorden: haar overtredingen in het publieke domein zullen de vrouw minder makkelijk vergeven worden.

De opschudding die Feeley onder wetenschappers veroorzaakte, signaleert Van der Heijden, kwam vooral uit de onderbuik: 'Eigenlijk is er praktisch geen historicus die zich volledig schaart achter de verklaring van Feeley, maar er zijn weinigen die munitie aandragen om zijn veronderstellingen te weerleggen.' De maatschappelijke elite wilde de vrouw aan het werk hebben, en dan is het nu eenmaal niet eenvoudig daarvan de keerzijde onder ogen te zien.

Het is overigens niet zo dat dit helemaal niet gebeurde. De Amsterdamse professor Ellie Lissenberg komt (overigens zonder hem te noemen) heel dicht in de buurt van Feeley als ze schrijft: 'Ik waag mij aan de voorspelling dat veranderde interpretaties en nieuwe strafbaarstellingen zullen leiden tot toename van de criminaliteit van vrouwen. Die stijging staat in nauw verband met de maatschappelijke emancipatie van vrouwen en zal zich voordoen rond seksualiteit en zorg, gebieden waarop vrouwen van oudsher beschikken over gender-gebonden machtsbronnen. Veranderingen op die terreinen, nagestreefd door vrouwen sinds de emancipatiebeweging van de jaren zeventig, zullen gevolgen hebben voor hun criminaliteit. Zij zullen vaker worden veroordeeld voor vormen van gedrag die ik spiegeldelicten zou willen noemen. Mannen zullen vrouwen aanklagen voor delicten waarvoor vrouwen tot nu toe mannen hebben aangeklaagd.'

Nota bene: Lissenberg profeteerde de stijging in 1997, in het jaar dat rapporten als *Meisjescriminaliteit in Nederland* nog allemaal aangaven dat in de statistiek geen stijging te zien was. Ze baseerde haar voorspelling trouwens onder meer op de waarneming dat ook geweld achter de voordeur vanaf de jaren zeventig steeds vaker strafrechtelijk vervolgbaar werd.

'vrouwenmisdrijven'

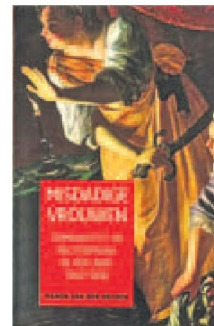
Ook historica Van der Heijden is kritisch op Feeley. Feeley kan volgens haar het verband tussen de Industriële Revolutie en de afnemende criminaliteit van vrouwen bijvoorbeeld niet met cijfers aantonen. Maar haar eigen historisch onderzoek levert wel degelijk inzichten op die Feeleys instemming zouden krijgen. Zo signaleert ze dat vrouwen vanaf de Gouden Eeuw volop actief waren in wat Feeley de publieke wereld noemt. In steden als Rotterdam, Amsterdam en Delft was een groot deel van de mannen werkzaam op zee. De steden kenden een vrouwenoverschot, en die vrouwen moesten zelfstandig aan geld komen om te voorzien in hun levensonderhoud en dat van hun kinderen. Vrouwen hadden in Holland een veel sterkere juridische positie dan vrouwen elders in Europa. Ze konden eigen bedrijven opzetten en deden dat ook.

Van der Heijden: 'Doordat zij publieke activiteiten ondernamen, mogelijkheden hadden om hun eigen beslissingen te nemen en buitenshuis werk te verrichten, liepen zij ook grotere risico's om in aanraking te komen met criminaliteit. De combinatie van typische kenmerken van Hollandse steden kan verklaren waarom het aandeel van vrouwen in de criminaliteit toen zoveel groter was dan nu.' Vrouwen pleegden lang niet alleen 'typische vrouwenmisdrijven'. Ze werden net als mannen vooral veroordeeld voor vermogensdelicten. 'Daarnaast bleken vele vrouwen de buurt onveilig te maken met gewelddadig gedrag. De vechtböeken van Rotterdam laten zien dat vrouwen niet schroomden geweld te gebruiken als ze dat nodig vonden.' Daarbij brachten ze hun slachtoffers niet zelden ernstige verwondingen toe. Armoede was de grote trigger, ontdekte Van der Heijden. Vrouwen die het hoofd net of niet boven water konden houden, vervielen het vaakst tot de misdaad.

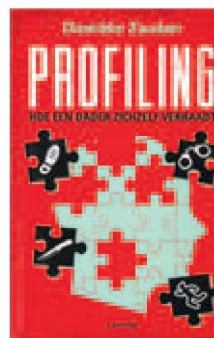
Voorspelt dat iets voor vandaag? Bijvoorbeeld voor vrouwen die na een echtscheiding verarmen, hun kinderen niet meer kunnen geven wat de maatschappij van ouders lijkt te eisen? Van der Heijden durft het niet te zeggen. Ze wijst op het belangrijkste gat in de argumentatie van Feeley: we weten niet waarom de vrouw na de achttiende eeuw ineens steeds minder voorkwam in de strafrechtddossiers. Niet voor het eerst blijkt de sleutel tot veel ontwikkelingen te liggen in het tijdvak 1800-1900. Onderzoek naar wat er gebeurde in de negentiende eeuw, schrijft Van der Heijden, is dringend gewenst. ■

Gaan werkende vrouwen opnieuw volwaardig deelnemen aan het criminele bedrijf?

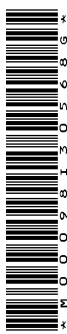
CRIMINOLOGIE

Misdadige vrouwen. Criminaliteit en rechtspraak in Holland, 1600-1800
 MANON VAN DER HEIJDEN. UITG. PROMETHEUS, AMSTERDAM 2014. 280 BLZ. € 29,95

Profiling. Hoe een dader zichzelf verraadt
 DANIÈLE ZUCKER. UITG. LANNO, TIELT 2013. 320 BLZ. € 19,99

Het dronken paar, een werk van de Leidse schilder Jan Steen (1626/27-1679). Vrouwen namen in de zeventiende en achttiende eeuw actief deel aan het openbare leven – en dat bracht hen ook in situaties waarin ze strafrechtelijk over de schreef gingen.

De Groenesteeg in Leiden werd wereldnieuws toen bleek dat Goede Mie er haar slachtoffers maakte.